УДК 008:304:791.43-2:004.8
DOI https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2026.3.16

Прокопович Лада Валеріївна
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри культурології та філософії культури,
Національного університету «Одеська політехніка»
просп. Шевченка, 1, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-8636-9172

Я, РОБОТ – Я, ЛЮДИНА: ЗМІНА ФОКУСУ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДИСКУСІЇ

Актуальність проблеми *зумовлена нестримним розвитком технологій робототехніки та штучного інтелекту з актуалізацією питання про фіксацію межі (або її відсутності) між людиною і людиноподібною машиною. Осмислення цієї проблеми відбувається в різних контекстах, зокрема, у мистецькому, де найбільш активним генератором дискусій з означеної проблематики є кінематограф. Предмет цих дискусій часто перетинається з предметами соціальної філософії та філософії техніки, що дає підстави говорити про формування специфічного філософсько-мистецького дискурсу для осмислення актуальних проблем суспільства в умовах нової техно-соціальної реальності.*

Мета дослідження *– філософське осмислення проблеми фіксації межі між людиною і людиноподібною машиною на прикладі кінофільму «Я, робот» (екранізація творів Айзека Азімова).*

Методологія дослідження. *Основними методами дослідження є методи аналізу і синтезу, а також методи художньої критики та кейс-стаді (при аналізі та інтерпретації драматургії і смислової змістовності сцени-діалогу у кінофільмі «Я, робот»).*

Результати дослідження *показали, що, долучаючись до дискусії про межу між людиною і людиноподібною машиною, кінематограф у жанрі наукової фантастики не обмежується мріями про певні технології, а пропонує різні сценарії формування соціальної реальності під впливом цих технологій. Серед таких творів особливе місце посідає кінофільм «Я, робот», який спонукає до філософського осмислення не лише потенційних можливостей технологій робототехніки і штучного інтелекту, а ще й сутності існування людини як творця цих технологій. Аналіз окремих епізодів цього кінофільму показує, що дискусія про межу між машиною і людиною не може обмежуватися змаганням зі здатності «створити симфонію». Це змагання не має сенсу без з'ясування того, що є симфонія для людини і для робота. Тобто акценти в цій дискусії зміщуються з питань про практичні можливості технологій в ціннісні аспекти людського буття. Споконвічна проблема самоусвідомлення і самопізнання людства в контексті нової природно-штучної реальності потребує нових ціннісних орієнтирів, нових підходів до осмислення онтології людини і суспільства.*

Ключові слова: *людиноподібні роботи, наукова фантастика, філософія техніки, суспільство, цінності, кіномистецтво, штучний інтелект, нова техно-соціальна реальність.*

Вступ. Нестримний розвиток технологій робототехніки та штучного інтелекту дедалі більше актуалізує проблему фіксації межі (або її відсутності) між людиною і людиноподібною машиною. Осмислення цієї проблеми відбувається в різних контекстах: науковому, науково-технологічному, соціально-політичному, правовому, мистецькому, тощо.

В мистецькому контексті найбільш активним генератором дискусій з означеної проблематики є кінематограф. Предмет цих дискусій часто перетинається з предметами соціальної філософії та філософії техніки, що дає підстави говорити про формування специфічного філософсько-мистецького дискурсу для осмислення актуальних проблем суспільства в умовах нової техно-соціальної реальності. І не лише в умовах тієї реальності, що вже склалася, а й тієї, що гіпотетично може скластися в майбутньому. Такий ракурс формують кінотвори в жанрі наукової фантастики, зокрема ті, в яких йдеться про співіснування людей із роботами.

© Прокопович Л. В., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Мета дослідження – філософське осмислення проблеми фіксації межі між людиною і людиноподібною машиною на прикладі кінофільму «Я, робот» (екранізація творів Айзека Азімова).

Методологія дослідження. Основними методами дослідження є методи аналізу і синтезу (для узагальнення теоретичного і фактологічного матеріалу), а також методи художньої критики та кейс-стаді (при аналізі та інтерпретації драматургії і смислової змістовності сцени-діалогу у кінофільмі «Я, робот»).

Результати дослідження. Коло питань, пов'язаних із людиноподібними роботами, не обмежується питаннями біомеханіки і цифрових технологій. Дискурс тут значно ширший, адже прагнення людей створити машину, максимально до них подібну [1], породжує питання стосовно самої людської природи в різних її аспектах: біологічному, психологічному [2; 3], соціальному [4; 5], тощо.

Цей специфічний дискурс формується під впливом не лише наукових і філософських концепцій, а й творів наукової фантастики, серед яких на особливу увагу заслуговує кінофільм «Я, робот» (*I, Robot*, реж. Алекс Пройас, 2004).

Зазвичай, коли йдеться про цей кінофільм, основна увага приділяється Трьом законам робототехніки, які артикулюються в цій екранізації циклу творів Айзека Азімова, де вони були вперше сформульовані (1950). І це не дивно, зважаючи на те, що ці закони є найвідомішою спробою створення етичних правил для роботів [6]. Дискусія щодо цих законів значно пожвавішала, коли їх ідея вийшла за межі наукової фантастики через появу реального предмету їх застосування: з розвитком технологій штучного інтелекту, яким оздоблюються роботизовані системи, зокрема, й людиноподібні роботи [7; 8].

У фільмі ця дискусія ведеться від зворотного: коли Закони робототехніки ігноруються (робот NS5 всупереч Другому закону починає діяти самостійно) або набувають іншої інтерпретації (Віртуальний Інтерактивний Кінетичний Інтелект V.I.K.I., розуміючи по-своєму Перший закон, намагається позбавити людей свободи і контролювати їхнє життя).

Власне, із законами (будь-якими, не лише для роботів) таке стається завжди: їх завжди хтось порушує, хоча і не завжди із злочинними намірами.

Стосовно законів для роботів ситуація ускладняється тим, що закони для роботів намагаються створювати люди. Але для такого законотворення треба спочатку визначитися, що є роботи: це лише машини, нехай і «розумні», чи це вже «люди»? Бо якщо це вже істоти, етично наближені до людей, то створення для них окремих законів – це відверта дискримінація.

Тож де пролягає межа між людиною і машиною, між людським і не-людським?

Відповідь на це запитання відчайдушно шукається в діалозі детектива Спунера з роботом NS5-Санні, якого підозрюють у вбивстві доктора Леннінга – провідного конструктора та теоретика корпорації V.S.Robotics.

– Навіщо ти його вбив? – допитує робота детектив Спунер.

– Я не вбивав містера Леннінга, – відповідає робот.

– Поясни тоді, чому ти ховався на місці злочину.

– Я злякався.

– Роботи не відчувають страху, – заперечує Спунер, відомий своїм вкрай скептичним ставленням до роботів. – Геть нічого не відчувають. Їх не мучить голод, вони не сплять.

– Я сплю, – каже робот. – І навіть бачу сни.

– Сни сняться людям, – починає дратуватися детектив. – Сняться навіть собакам. Тільки не тобі. Ти лише машина. Імітація життя. Робот створить симфонію? Робот зробить з полотна мистецький шедевр?

– А ви? – запитує робот.

І Спунер на це нічого не відповідає. Він розгублено мовчить. А після паузи переводить розмову на іншу тему.

Складається враження, що робот в цій дискусії переміг людину.

Автори фільму для створення цього враження доклали чимало зусиль: і актор, що грає детектива (Віл Сміт), старанно зображає розгубленість (рис. 1), і хронометраж сцени «мовчання» підкресленно затягнутий (майже дорівнює всій розмові).

Рис. 1. Кадри з кінофільму «Я, робот»: розгублене мовчання детектива Спунера під час допиту робота NS5

Всі ці паузи, виразна акторська міміка, динамічна зміна ракурсів, тощо, надають сцені не аби якої драматургійної значущості. І не лише драматургійної: цей діалог часто стає одним із аргументів на користь штучного інтелекту в реальних дискусіях.

Та чи вичерпується ця дискусія такою аргументацією?

Адже цей діалог є, певною мірою, маніпулятивним. Хоча б тому, що тут відбувається підміна понять та предмету розмови.

Коли детектив Спунер риторично запитує, чи створить робот симфонію або шедевр живопису, він має на увазі не якогось конкретного робота, а роботів взагалі, роботів як категорію. Проте Санні, запитуючи «А ви?», звертається не до людства, а до конкретної людини, саме до детектива Спунера.

І людина розгублено мовчить. Нависає театральна пауза, яка має підкреслити вагомість моменту: пролунало запитання, яке похитнуло картину світу головного героя.

А щоб цей момент своєю парадоксальністю вразив не лише головного героя, а ще й глядачів, він не набув продовження. Запитання робота так і залишилося без відповіді, розчинившись у напруженій атмосфері кімнати для допитів.

Сцена виглядає ефектно, але викликає сумніви. Невже детектив Спунер, який за будь-якої нагоди красномовно і переконливо відстоював свою позицію проти надлишкової роботизації, раптом розгубився, не знайшовши жодного аргументу для відповіді?

Він же міг, принаймні, сказати щось на кшталт:

– Ні, я не створю симфонію. І малювати я не вмію. Проте я вправно розкриваю злочини. І краще за інших вмію докопатися до істини.

Тобто справа не в тому, що не кожна людина здатна створити симфонію або намалювати шедевр живопису, а в тому, що кожна людина може створювати щось таке, що не можуть створювати інші. Хтось пише музику, хтось створює шедеври живопису чи архітектури, хтось робить наукові відкриття, хтось організує прибутковий бізнес, а хтось розробляє складні роботизовані системи, закладаючи в них штучний «інтелект».

Зрозуміло, що в ті часи, коли Айзек Азімов писав свої твори (середина XX століття), могли бути сумніви у тому, чи зможуть роботи створювати симфонії (точніше – чи зможуть люди надати їм такої властивості). В наш час відповідь на запитання детектива Спунера відома: роботи і «малюють» [9], і створюють музичні композиції [10], і навіть читають лекції з філософії [11]. Тому його запитання у фільмі 2004 року виглядає застарілим. І тим паче воно не є актуальним на початку другої чверті XXI століття.

Сьогодні питання полягає не в тому, що можуть зробити, а чого не можуть зробити люди і роботи, а в тому, *навіщо* їм це робити.

Для людей мистецтво і досягнення в інших творчих та інтелектуальних царинах – це спосіб самовираження, самоствердження у суспільстві, донесення до людства свого внутрішнього світу. У мистецькому шедеврі нас вражає не так сам витвір, як те, що на його створення виявилася здатною людина – особистість, яка своєю діяльністю розширила межі уявлень про те, на що здатні люди. В цьому, власне, і полягає цінність таких творів: досягнення одного геніального митця (науковця, інженера-винахідника, тощо) стає досягненням всього людства.

І роботи, які наразі вправно щось малюють, будують і швидко обробляють інформацію, яку їм надають люди, – це теж результат людської діяльності. Діяльності, через яку люди пізнають самих себе. Адже роботів вони створюють за своєю подобою. Тож змагання людей із роботами – це лише гра, яка дозволяє людям оцінити свої досягнення в наближенні до рівня «Бог».

Висновки. Результати дослідження показують, що до дискусії про межу між людиною на людиноподібною машиною активно долучається кіномистецтво. Твори кінематографу в жанрі наукової фантастики не обмежуються мріями про певні технології, а пропонують різні сценарії формування соціальної реальності під впливом цих технологій.

Серед таких творів особливе місце посідає кінофільм «Я, робот» (екранізація збірки оповідань Айзека Азімова), який спонукає до філософського осмислення не лише потенційних можливостей технологій робототехніки і штучного інтелекту, а ще й сутності існування людини як творця цих технологій.

Аналіз окремих епізодів цього кінофільму показує, що дискусія про межу між машиною і людиною не може обмежуватися змаганням зі здатності «створити симфонію». Це змагання не має сенсу без з'ясування того, що є симфонія для людини і для робота. Тобто акценти в цій дискусії зміщуються з питань про практичні можливості технологій в ціннісні аспекти людського буття.

Споконвічна проблема самоусвідомлення і самопізнання людства в контексті нової природно-штучної реальності потребує нових ціннісних орієнтирів, нових підходів до осмислення онтології людини і суспільства.

Інформація про використання штучного інтелекту. Під час підготовки статті інструменти штучного інтелекту не використовувалися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кириченко, В.В. Мінімальний тест Тюрінга: психологія розуміння відмінностей людини та машини. *Габітус*, 2024, Вип. 57. С. 298-302. DOI: https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.57.51.

2. Чугаєва, Н. Роботизація в сучасному суспільстві з точки зору психології. *Technologies of Intellect Development*, 2022, Vol. 6, № 1(31). DOI: https://doi.org/10.31108/3.2022.6.1.2.

3. Stroessner, S., Benitez, J. The Social Perception of Humanoid and Non-Humanoid Robots: Effects of Gendered and Machinelike Features. *International Journal of Social Robotics*, 2018. DOI: https://doi.org/10.1007/s12369-018-0502-7.

4. Прокопович, Л.В. Людина у новому, біотехнокібернетичному, «театрі» буття. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*, 2019, Т. 22, № 7. С. 21−29. DOI: https://doi.org/10.15421/171970.

5. Zhao, Sh. Humanoid social robots as a medium of communication. *New media & society*, 2006, Vol. 8(3). P. 401-419. DOI: https://doi.org/10.1177/1461444806061951.

6. Пірошенко, С. Інтерпретація трьох законів робототехніки А. Азімова: цикл оповідань «Я, Робот». *Філологічний дискурс*, 2020, № 10. С. 131-142. DOI: https://doi.org/10.31475/fil.dys.2020.10.13.

7. Пунченко, О., Пунченко, Н. Еволюція людини через роботизацію. *Інноваційні технології в аграрному секторі: тенденції та напрямки:* матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, Україна, 21-22 травня 2025 р.). Одеса, 2025. С. 46-48.

8. Тиньков, О.М., Кузьмінова, С.В. Проблеми застосування штучного інтелекту, етичний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія Психологія*, 2024, Вип. 2. С. 12-15. DOI: https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2024.4.2.

9. Carr, I. (14 February, 2021). World's first robot ARTIST named Ai-Da is set to exhibit series of self-portraits which were created while she "looked" in mirror with her camera eyes. *Daily Mail*, 14 February, 2021.

10. Пилипів, І., Головко, Х. (2 березня, 2025). AI виходить на сцену. Кожна п'ята пісня в українських чартах створена штучним інтелектом. *Економічна правда*, 2 березня 2025.

11. Паливода, Н. (19 жовтня, 2018). В університеті США з'явився робот, який викладає студентам філософію. *Mind.ua*, 19 жовтня 2018.

REFERENCES

1. Kyrychenko, V.V. (2024). Minimalnyi test Tiurinha: psykholohiia rozuminnia vidminnostei liudyny ta mashyny [Minimal Turing test: psychology of understanding differences between humans and machines]. *Habitus*, 57, 298-302. DOI: https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.57.51 [in Ukrainian].

2. Chuhaieva, N. (2022). Robotyzatsiia v suchasnomu suspilstvi z tochky zoru psykholohii [Robotization in modern society from the psychological point of view]. *Technologies of Intellect Development*, 6, 1(31). DOI: https://doi.org/10.31108/3.2022.6.1.2 [in Ukrainian].

3. Stroessner, S., Benitez, J. (2018). The Social Perception of Humanoid and Non-Humanoid Robots: Effects of Gendered and Machinelike Features. *International Journal of Social Robotics*. DOI: https://doi.org/10.1007/s12369-018-0502-7.

4. Prokopovych, L.V. (2019). Liudyna u novomu, biotekhnokibernetychnomu, «teatri» buttia [Human in the new, biotechnocybernetic, "theater" of being]. *Scientific and theoretical almanac "Grani",* 22, 7, 21−29. DOI: https://doi.org/10.15421/171970 [in Ukrainian].

5. Zhao, Sh. (2006). Humanoid social robots as a medium of communication. *New media & society*, 8(3), 401-419. DOI: https://doi.org/10.1177/1461444806061951.

6. Piroshenko, S. (2020). Interpretatsiia trokh zakoniv robototekhniky A. Azimova: tsykl opovidan «Ya, Robot» [Interpretation of the Three Laws of Robotechnics by A. Asimov: the Cycle of Stories "I, Robot"]. *Philological Discourse*, 10, 131-142. DOI: https://doi.org/10.31475/fil.dys.2020.10.13 [in Ukrainian].

7. Punchenko, O., Punchenko, N. (2025). Evoliutsiia liudyny cherez robotyzatsiiu [Human evolution through robotics]. *Innovative technologies in the agricultural sector*: trends and directions: materials of the Ukrainian scientific and practical conference (Odesa, Ukraine, May 21-22, 2025). Odesa, 2025, 46-48 [in Ukrainian].

8. Tynkov, O.M., Kuzminova, S.V. (2024). Problemy zastosuvannia shtuchnoho intelektu, etychnyi aspekt [Problems of artificial intelligence application, ethical aspect]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University, Psychology Series*, 2, 12-15. DOI: https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2024.4.2 [in Ukrainian].

9. Carr, I. (February 14, 2021). World's first robot ARTIST named Ai-Da is set to exhibit series of self-portraits which were created while she "looked" in mirror with her camera eyes. *Daily Mail*, 14 February, 2021.

10. Pylypiv, I., Golovko, H. (March 2, 2025). AI vykhodyt na stsenu. Kozhna piata pisnia v ukrainskykh chartakh stvorena shtuchnym intelektom [AI takes the stage. Every fifth song in the Ukrainian charts is created by artificial intelligence]. *Economic Truth*, March 2, 2025 [in Ukrainian].

11. Palyvoda, N. (October 19, 2018). V universyteti SShA ziavyvsia robot, yakyi vykladaie studentam filosofiiu [A robot has appeared at a US university that teaches philosophy to students]. *Mind.ua*, October 19, 2018 [in Ukrainian].

Prokopovych Lada Valeriivna
Doctor of Philosophy Sciences, Professor,
Professor at the Department of Cultural Studies and Philosophy of Culture
Odesa Polytechnic National University
1, Shevchenko ave., Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-8636-9172

I, ROBOT – I, HUMAN: CHANGING THE FOCUS OF PHILOSOPHICAL DISCUSSION

The relevance of the problem *is due to the unbridled development of robotics and artificial intelligence technologies, with the actualization of the issue of fixing the boundary (or lack thereof) between humans and humanoid machines. This problem is being addressed in various contexts. In the artistic context, the most active generator of discussions on this issue is cinema. The subject of these discussions often intersects with the subjects of social philosophy and philosophy of technology, which gives grounds to speak about the formation of a specific philosophical and artistic discourse for understanding the current problems of society in the conditions of the new techno-social reality.*

The purpose of the research *is to philosophically understand the problem of fixing the boundary between a human and a humanoid machine using the example of the film "I, Robot" (an adaptation of the works by Isaac Asimov).*

Research methods. *The main research methods are methods of analysis and synthesis, as well as methods of artistic criticism and case study (when analyzing and interpreting the dramaturgy and semantic content of the dialogue scene in the film "I, Robot").*

Results of the study. *The results of the study showed that, by joining the discussion about the boundary between man and humanoid machine, science fiction cinema is not limited to dreams of certain technologies, but offers various scenarios for the formation of social reality under the influence of these technologies. Among such works, the film "I, Robot" holds a special place, which encourages philosophical reflection not only on the potential possibilities of robotics and artificial intelligence technologies, but also on the essence of human existence as the creator of these technologies. An analysis of individual episodes of this film shows that the discussion about the boundary between machine and human cannot be limited to a competition in the ability to "create a symphony". This competition is meaningless without clarifying what a symphony is for humans and robots. The emphasis in this discussion shifts from questions about the practical possibilities of technology to the value aspects of human existence. The eternal problem of self-awareness and self-knowledge of humanity in the context of a new natural-artificial reality requires new value orientations, new approaches to understanding the ontology of man and society.*

Key words: *humanoid robots, science fiction, philosophy of technology, society, values, cinema, artificial intelligence, new techno-social reality.*

Дата першого надходження статті до видання: 06.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 31.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 02.11.2026